

ALKOTÓMŰHELY

BETEGH MIKLÓS

TELEVÍZIÓNK TEGNAP, MA ÉS HOLNAP

Meghökkenítő (és valóban nehezen menthető) tény, hogy az idestova négy év óta működő vajdasági magyar nyelvű televízió létezéséről AGYON-
HALLGATÁS | — a megszületését üdvözlő néhány cikket kivéve — a tartományi sajtó alig vesz tudomást

Egyesek ezt az »agyonhallgatást« azzal igyekeznek magyarázni, hogy a vajdasági televízió műsora tájékoztató jellegű, s mivelhogy lapok, vagy a rádió hasonló tevékenységét sem elemzi a sajtó, a televízió műsorával sem szükséges foglalkoznia.

Két érv szól ez ellen.

Az egyik: hogy a televízió (legalábbis a miénk!) új műfaj vidékünkön s lévén még mindig »gyermekcipőben«, nagyobb érdeklődésre és hathatósabb társadalmi támogatásra tart számot; a másik: hogy a műsor nem kizárólag informatív, hanem igényesebb, művészi ambíciókkal készített részei is vannak. Ha más nem, de ezek a műsorrészek megérdemelnék, hogy a szakértők rendszeresen foglalkozzanak velük.

Két jó ok szól e mellett is.

Az egyik az, hogy ezekben a műsorrészekben rejlik a magva a nagyobb szabású, látványosabb és nagyobb művészi elmélyüléssel készülő produkcióknak, amelyek — reméljük! — nemsokára szerves részei lesznek a vajdasági műsornak; a másik: hogy a kritikusoknak alkalma nyílna arra, hogy már most hozzászokjanak a műfajhoz és szaktudásukat hozzájáruljanak televízióink fejlődéséhez, valamint saját ismeretei bővítéséhez.

E meggyőző érvek ellenére, a sajtó — néhány rövid lélegzetű és szórványosan megjelent írást leszámítva — kitartóan hallgat. Nehéz ez a magatartást mással, mint az agyonhallgatás szándékával magyarázni hiszen kétségtelen, hogy a »hetedik nagyhatalom« tollforgatói éppúg tisztában vannak a televízió térhódító jelenével és jövőjével, mint sorok írója.

Egészen természetes, hogy a televízió dolgozói nehezményezik ezt a struccpolitikára emlékeztető viszonyulást, mert úgy érzik: nagy odaadással végzett munkájukat — megmagyarázhatatlan okokból — a közvélemény nem becsüli.

A szubjektív okok azonban nem a legfontosabbak. Sokkal fontosabb számunkra, valamint a jövődő történetírók számára, hogy az utókorra maradó sajtó hasábjain alig lesz nyoma ennek, a vajdasági magyarság életében oly jelentős szerepet játszó tevékenységnek. Azoknak, akik egy napon majd meg akarják írni társadalmi és kulturális életünk monográfiáját, nem lesz könnyű dolguk. És ez talán az agyonhallgatás egyik legsúlyosabb következménye.

Ezért, azt hisszük, nem támasztunk túlzott igényeket, ha azt követeljük a vajdasági sajtótól, hogy — a rendszeresen megjelenő színházi, film- és hangjátékkritikák mellett — adjon helyet a televíziós műsorok elemzésének is, függetlenül attól, hogy esztétikai vagy eszmei szempontból veti őket vizsgálat alá.

Hogy ezt a csaknem négyesztendő mellőzést némileg helyrehozzuk, és hogy televízióink fejlődését érthetőbbé tegyük, úgy érezzük, fejtegetéseinket egy rövid történeti visszapillantással kell kezdenünk.

Mint minden rajt, a magyar szerkesztőség indulása is nehéz volt.

KÁDEREK | Mindössze hat embert számláló gyártáscsoportja java-
ÉS | részt olyanokból regrutálódott, akik akkor kezdtek
MŰSOR- | ismerkedni a filmkészítéssel és a televíziós munka
POLITIKA | egyéb fufangjaival, amikor átszerződtek a tévéhez.
Előtanulmányokra nem jutott idő: a hat embert »a vízbe dobták«, és úgy tanultak meg úszni.

A létszám idővel felszaporodott (ma több, mint harminc dolgozója van a szerkesztőségnek), de ismét csak olyanok jöttek át, akik vajmi keveset tudtak arról a szakmáról, amelybe belecsöppentek. Ezeknek sem volt (néhány ritka esetet kivéve) abban a szerencsében részük, hogy behatóbb ismereteket szerezzenek a tévé sokrétű munkájáról valamely fejlettebb televíziós központban.

Az előzetes kiképzés hiánya máig is érezteti hatását.

Az újságírók zöme a rádiótól, illetve a Forum gárdájából került át a tévéhez, s természetesen magával hozta az írott szó kultuszát. De még az írott szöveget sem idomították hozzá az idők folyamán a tévé sajátos kifejezőeszközéhez: a képszerúséghez. Ennek folytán a kép — mint másodrendű és számukra idegen elem — csak illusztratív szerepet kapott riportjaikban. A szónak ez az »imádata« még ma is jellemző a tévéújságírók munkájára, mert abban a tévhitben élnek, hogy csak eszmei feltöltésű szó létezik, s hogy képpel ezt nem lehet kifejezni.

Tudott dolog, hogy a tévé elsősorban kép. Ez is különbözteti meg az újságírás többi válfajától. A tévériporternek képekben kell gondolkodnia; munkájában a dokumentáris képnek a szó erejével kell hatnia, és előszóval csupán azt fejezze ki, amihez nincs a mondanivaló erejével ható képe. (Ez az alapvető elv, sajnos, a fővárosi tévé gyakorlatában sem jutott még teljességgel érvényre. Ezért is árasztotta el tévéinket a szavak inflációja. Ez a szövegőzön nem egy esetben emészthetetlené teszi a műsort, s főként azoknál a riport- vagy

interjúalanyoknál jut kifejezésre, akik vagy rosszul beszélnek anyanyelvüket, vagy annyira silány a tárgyismeretük, hogy nem képesek szabatosan beszélni arról a problémakörrel, amelyről nyilatkozniuk kell a kamerák előtt.)

Ahhoz, hogy televíziós újságíró lehessen valaki, nélkülözhetetlen az az adottság, hogy képsorokban, ne pedig mondatokban gondolkodjék. Máskülönből riportjai csak képekkel illusztrált írások lesznek, — ez pedig nem televízió. (Erre a játékfilmek párbeszédszövege a legjobb példa: éppen csak a legszükségesebb mondanivalókra szorítkozik. A többi képekben mondja el a rendező.)

A már beidegződött rádiós, illetve napilapgyakorlattal rendelkező újságírótól ezt az átállást nemigen lehetett megkövetelni. A televízió-nak tehát rátermett, fiatal erőkre kellett a jövőjét alapoznia, a tapasztalt (átvett) »vén rókákat« pedig a kezdők szakmabeli tanítómestereinek tekintenie.

Sajnos, el kell mondanunk, hogy a televízió szerkesztőségének az elmúlt négy év alatt ezt a roppant fontos feladatot nem sikerült megvalósítania. Nehéz volna határozottan állást foglalni abban a kérdésben, kinek a kudarca ez: a szerkesztőségi káderpolitikáé, vagy azoké-e, akik megpróbálkoztak ezzel a hivatással... — no de nem is a bűnbak meglelése a fontos, hanem az, hogy a magyar tévé a fiatal újságírótehetségek kinevelése tekintetében teljesen készületlenül várja a nagyobb műsorra való átállást. (Elhangzott, például, olyan opportunista vélemény is, hogy azért a minimális fizetésért, amit a tévé felkínálhat gyakornokainak, egyetlen diplomás fiatal sem hajlandó leszerződni, hiszen otthon lakás, nagy fizetés stb. várja a kétnyelvű kádereket. Ugyanakkor a szerkesztőség futni hagyott három-négy kifejezetten tehetséges fiatal, akik nem a fizetés miatt hagyták el a szerkesztőséget, otlétük alatt pedig bebizonyították rátermettségüket. A »jó munkást keresünk« örvé alatt a szerkesztőség voltaképpen megnyitotta kapuit a középszerűség előtt.)

A műszaki káder hamar feltalálta magát. Jóllehet ebbe a tevékenységi körbe is főként hivatásbeli előképzés nélküli emberek jöttek, a mindennapi gyakorlati munka kiváló iskolának mutatkozott. Bátran állíthatjuk, hogy a televízió magyar szerkesztőségének ma olyan operatőr- és hangfelvevő gárdája van, amely a legbonyolultabb feladatok elvégzésére is képes. Felkészültségük egyetlen fogyatékosága, hogy nem tanulhatták meg az elektronkamerákkal és a nagyobb stúdiófelszereléssel való munkát. Ez kétségkívül versenyképtelenné teszi majd őket (legalábbis az első időkben) a nagyobb méretű és igényesebb műtermi felvételeknél. Természetesen kissé messzebbre tekintő káderneveléssel ezt a hiányt is időben pótolni lehetett volna.

Hasonló a helyzet a világosítókkal. A végsőig leegyszerűsített terepi munka és a valóságos műtermi berendezések hiánya őket is megfosztotta annak a lehetőségétől, hogy tapasztalatokat szerezhessenek a művészibb fénybeállítások elsajátítása terén. Ehhez, persze, nemcsak a gyakorlati, hanem az esztétikai, elméleti előképzés is hiányzik náluk.

A vágóknál is hasznosnak mutatkozott a mindennapos hajszá üteme, mert megszokták az időszerséghez szükséges gyorsaságot. Nem egyszer akad azonban olyan helyzet, hogy az elméleti felkészültség

hiánya csökkenti munkájuk értékét, sőt: olykor meg is bénítja a vágás folyamatosságát és alárendelt, gépies szerepet juttat a vágóknak. Tudott dolog, hogy a film nem a terepen és nem a stúdióban, hanem a vágóasztalnál készül. Ha a vágó kizárólag a rendező közreműködésére támaszkodik, igazi vágó sohasem lesz belőle. Ezt legbeszédesebben talán az az adat illusztrálja, hogy a világ legnevesebb rendezői közül sokan mint vágók kezdték pályafutásukat.

Az is tudott dolog, hogy a műszak: az operatőrök, »hangosok«, meg a többiek — a rendezővel és gyártásvezetővel együtt — képezik a televíziós munka gerincét. Ez az axióma azonban — mint sok minden más a magyar szerkesztőség munkájában — teljesen a háttérbe szorult, minek folytán a munkaszervezés is amatőr koncepciók alapján történik, s felépítése alig emlékeztet a műfajok legmodernebbikének futószalag-fegyelmet követő gyártási technológiájára. Az a tény, hogy a gyártási folyamat nem műszaki képzettségű, televíziós szakemberek kezében van, sok idő és anyag elpocsékolására és az alkotó potenciál szétforgácsolódására vezet.

Mint egyetlen más gyártási ágazatban, a televíziónál sem lehet a munkafolyamatot a »magister dixit« elvére, vagyis egyes munkavezetők önkényére alapítani; a televíziós gyártás nem tűr improvizációt, de főleg nem lehet a legkorszerűbb távközlési műfajra rákényszeríteni a kézműves munka módszereit, — bármennyire kedvez is ez netán valaki kényelmének és egyéni érdekeinek. Ilyen »munkaszervezések« csupán egyfajta eredménye lehet: hogy megfosztja a műsort elsődrendű és alapvető tulajdonságától, — attól, hogy időszerű és attraktív legyen. Innen pedig már csak egy lépés választja el attól, hogy primitívvé, unalmassá és vidékies jellegűvé váljon.

A jelen pillanatban televíziónk műsorában az »időszerűséget« a hírek sima felolvasása képviseli, amit itt-ott fényképek (olykor agyonmutogatott, régi képek) megjelentetésével »illusztrálnak«.

Ez nem televízió.

A televízió legfőbb előnye más műfajokkal szemben az, hogy a nézőt nemcsak az esemény szemtanújává, hanem részvevőjévé is teszi, mert szinte a megtörténéssel egyidejűleg közli az eseményt rögzítő képsort (lásd: holdutazás, kongresszusok, sportesemények stb.).

A vajdasági televízió, sajnos, a tévének ezt az alapvető tulajdonságát nyújtja a legkevésbé. Elmúlt események és akciók visszhang-képsorával, de főleg ún. »problémaműsorral« nyösztet a nézőt: témákat, s nem eseményeket dolgoz fel, miáltal megfosztja önmagát attól a szerepétől, hogy tartományunk társadalmi és gazdasági életének krónikása, eseményeinek kísérője legyen. Szinte üdítően hat, ha olykor be-belopózik a műsorba egy olyan filmmelléklet, amely nem naftalinízű »üres dumát«, hanem az élet lüktető képét tárja elénk!

Persze, lehetne ezt a körülményt a szükséges műszaki felszerelés és az anyagi eszközök hiányával mentgetni (ez a körülmény fennáll és objektíve megnehezíti a tévé munkáját) — ez az érv azonban a nézőt nem érdekli.

A néző megfizeti az előfizetési díjat és műsort akar. Televíziós — dinamikus és aktuális — tájékoztatást, — ha már az anya-

nyelvén készülő szórakoztató mellékletekből oly keveset juttatnak neki a pénzéért.

Helytelen, rövidlátó (és nem egészen tisztességes) politika a műsor »nézettségét« a nézők magyar érzelmeire építeni, vagy arra, hogy »úgy sincs más«. Kevesebb kényelemszeretet, kevesebb improvizáció és természetesen jobb munkaszervezés nagymértékben enyhíteni tudná ezt a fogyatékoságát a műsornak.

De hát ez is már a káderpolitika kérdése.

Egy azonban bizonyos: ha majd egy napon teljes felszerelésse megindul a vajdasági televízió, ez a tárgyi kifogás is érvényét fogja veszteni.

Ehhez az új rajthoz már javában folynak az előkészületek. Egészen bizonyos, hogy az új stáb levonta az eddigi munka tapasztalataiból a szükséges tanulságokat, s hogy — a korszerű technika beszerzése mellett — elsősorban a káderkérdésre és a modern munkaszervezésre fekteti az előkészületek súlypontját.

A jelenlegi szerkesztőség elszalasztotta azt a lehetőséget, hogy Vajdaság legjobb káderei közül válogassa meg munkatársait, s hogy olyan munkafeltételeket kínáljon fel, amelyekkel magához is láncolhatta volna őket. Egyszermind elmulasztotta az új tehetségek felfedezését és kinevelését. Ez nem csupán az újságírókra és műszakiakra vonatkozik, noha ezek szelektálása és szakmai megformálása lett volna a legfontosabb feladat, mert — mint az eddigiekből kiderül — kádere sok tekintetben hiányos ismeretekkel várják az új televízió megalakulását. Az új műsor azonban nem lesz csupán informatív jellegű. A szórakoztató, valamint az igényesebb, művészi szintű mellékleteknek is jelentős helyet kell kapniuk benne.

Hol vannak az írók, az előadóművészek, az énekesek, akik majd kitöltik ezt a műsorrészt? Ki törődött felfedezésükkel és tehetőségük kinevelésével, a televíziós munkára való ráirányításukkal? Hol vannak a rátermett producerek, szellemes, kellemes külsejű műsorvezetők, hol vannak a nagy felelősségű feladatokra felkészült műsorvezetők? Mert kétség nem fér ahhoz, hogy ehhez a munkához a leleményes és kiváló érzéssel rendelkező munkatársak egész sora szükséges!

Nézzük meg a fővárosi tévét: a kínok kinja kell ahhoz, hogy meg

A JÖVŐ | szülessen egy valamirevaló humoros sorozat, egy-egy értékesebb tévédráma, vagy egy ötletesebb kvízműsor!

Mit tettünk eddig, hogy új tehetségek kerüljenek a kissé má kiöregedett és divatjamúlt szórakoztató gárda helyébe, akik új tüzzel új stílusban és főleg felkészülten vehetnék át a stafétapálcát?!... (A: Újvidéki Rádió sziszifuszi akciója, az *Aranymikrofon* minden évben új tehetségeket vet felszínre, de fejlődésük továbbegyengetésével senk sem törődik intézményesen, legkevésbé a televízió, amelynek pedig e létérdeke volna!)

A más, a jelen pillanatot rögzítve, a televíziónak a jövőjére is gondolnia kellett volna. Megállapíthatjuk, hogy ezt minden téren elmulasztotta. Elfeledkezett műfaja óriási mozgosító erejéről — és étvágyáról. Mert egy napon a színház, a rádió, a sajtó és a gazdasági, politika közélet új emberei kerülnek majd a képernyőre, ők fogják táplálni

a műsört. Erre már most fel kellett volna készülni. Az őrségváltás minden vonalon folyamatban van: az ún. »nagy« generáció lassan minden vonalon háttérbe vonul, a régi arcok lekopnak a képernyőről, új problémák, új irányzatok, s velük együtt új emberek kérnek helyet a nap alatt. Ezek felkutatása roppant fontos és érzékeny feladat. Ennek az akciónak sikerétől, vagy kudarcától függ majd az, attraktív és érdekes lesz-e az új műsor, vagy ismét csak hátratekintő, időszerűtlen és élvezhetetlen.

Az új, kibővült műsor még egy komoly problémával fogja szemben találni magát: a témák problémájával. Tartományuk nem nagy, s annak is csak egy kis szektorával: a magyarság életével kell majd foglalkoznunk. Nem túlságosan gazdag tárgykör ez ahhoz, hogy egy nagy műsor étvágját kielégítsük vele, ha már most nem kezdünk ezzel a kérdéssel behatóbban foglalkozni. A fejlett európai televíziós központok műsorában ugyanis — kommerciális és lélektani okokból — az egyes mellékletek aránya hozzávetőlegesen a következő:

15 perces műsornál — egyharmad az ún. »egyenesbe« közvetített rész, kétharmad a filmről, vagy magnetoskopról közvetített műsor; 30 perces adásnál — 10 perc jut az »egyenes« (élő) adásra (hírek, interjúk, oktatás stb.), 20 perc pedig film (informatív, illetve szórazkózató);

60 perces műsornál — 20 perc az »egyenes«, 40 perc a közvetített, vagy stúdiógépről vetített műsor;

egész napos műsoroknál az 1/3:2/3-os arány aszerint változik, melyik napra esik a műsor (hétköznap, vagy vásár-, illetve ünnepnap).

Ha a jövő magyar műsor csak félórás lesz is, az annyit jelent, hogy *naponta* egy 20-perces kisfilmet kell a számára elkészíteni. Hogy ehhez mekkora gyártási stábra és mennyi témára van szükség, mekkora és milyen művészi személyzetre — arról e helyen, azt hiszszük, felesleges külön beszélni. Csupán a televízió óriási étvágját kívántuk ezzel az adattal illusztrálni.

Lehet, hogy kell a színes műsor, lehet, hogy ez »a jövő zenéje« (noha igen kevés érdekesség rejlik abban, hogy színesben lássuk János bácsit, amint a disznóól előtt nyilatkozik a sertésenyésztésről, vagy a bemondót, amint felolvassa a napi híreket...), de a műsor igazi színességét nem a technikai furfangok fogják megadni.

Ha már a jelenlegi szerkesztőséggel szemben az Antoniusi-motót alkalmaztuk, miszerint »temetni jöttünk Caesart, s nem dicsérni«, akkor a jövő műsor életben tartásához most, az előkészületi időszakban kell — nagy körültekintéssel és részletekig menően — megtennünk mindent.

Akkor már nem lesz mentség az, hogy Belgrádba kell rohangásznunk a filmeket előhívni, a hangot átírni és a műsört leközvetíteni, meg hogy nincs ez vagy az a technikai eszköz... — ami jelenleg nagymértékben hátráltatja a tévé munkáját és az improvizáció, meg a »naf-talin-műsorok« malmára hajtja a vizet.

A második rajt már kötelez.

A tévelygésekkel teli múlt, a várakozó jelen és a nagy felelősséggel terhes jövő előtt egyaránt.